

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора Шульженко Діни Іванівни на дисертаційну роботу Сидорович Ольги Ігорівни «Психологічні чинники формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

Актуальність виконаної роботи, її зв'язок із планами відповідних галузей наук

Дисертаційне дослідження О.І. Сидорович засвідчує виразну актуальність розроблюваної проблематики. На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається модернізація системи спеціальної освіти, впроваджується та розвивається інклюзивне навчання, відбуваються зміни підходів до професійного розвитку фахівця. Сформований і усталений образ педагогічної професії зазнає кардинальних змін. Нова модель спеціального педагога вимагає наявності сформованих ключових професійних компетенцій для розв'язання найрізноманітніших галузевих, організаційних та соціальних завдань. Саме на структурних рівнях професійної самосвідомості відбувається активізація операційного виміру професійної самосвідомості, що забезпечує розвиток комплексу необхідних компетентностей майбутнього спеціального педагога. Важливим є пошук тих психологічних чинників, що посилюють процес формування професійної самосвідомості, яка забезпечує розвиток майбутнього спеціаліста у царині спеціальної освіти. Сьогодні підготовка майбутніх спеціальних педагогів вимагає суттєвих змін та ґрунтовної роботи з психологічними компонентами професійної самосвідомості.

З огляду на вищевказане, тематика дисертаційного дослідження О.І. Сидорович, яке присвячено вивченню проблеми психологічних чинників формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів, є актуальною, як в науковому так і в практичному аспекті.

Метою дослідження дисертанткою визначено обґрунтування ієрархічної структури психологічних чинників професійної самосвідомості майбутніх

спеціальних педагогів, дослідження їхнього вияву та подальшої психологічної роботи з формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів.

Дослідження виконано у межах науково-дослідної теми кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-політичної трансформації українського суспільства» (2015-2017 рр., державний реєстраційний номер 0115U003560). Тему дослідження затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 22/1 від 29.01.2014 р.), узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 28.11.2018).

Наукова новизна одержаних результатів, їх значення для науки і практики

Аналізуючи внесок здобувача у теорію та практику спеціальної психології, акцентуємо увагу на тому, що результати роботи мають наукову новизну. Зокрема, цінним для науки є те, що системно розкрито ієрархічну структуру психологічних компонентів професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів; обґрунтовано теоретичну багатокomпонентну рівневу модель компонентів професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів; укладено й реалізовано емпіричну модель дослідження, яка виявила суперечливу, кризову конфігурацію налаштованостей та специфіку показників професійної самосвідомості у залежності від спеціалізації та курсу навчання студентів-спеціальних педагогів; доведено конструктивно-реалістичну конфігурацію налаштованостей як комплексний позитивний чинник, а неконструктивну як негативний чинник у результаті психологічної програми психотренінгу; доведено ефективність психологічної програми психотренінгу з формування конструктивно-реалістичної конфігурації налаштованостей, визначальної для посилення чинників рівня ціннісної зорієнтованості та рівня сенсоутворення професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів.

Здобуті дисертанткою результати мають безсумнівну вагомість як для теорії, так і для практики, а саме психологічна програма психотренінгу з посилення чинників формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів може застосовуватися у діяльності психологічної служби ЗВО. Важливим є те, що матеріали дослідження можуть використовуватись у науково-методичній базі практичної діяльності психологів та вдосконалювати зміст навчальних програм в процесі фахової підготовки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Наукові положення та висновки, які представлені в дисертаційному дослідженні у цілому є достовірними, відповідають поставленим завданням та не викликають сумніву. Наукові результати підтверджені низкою емпіричних і статистичних методів.

Рецензована робота має чітку структуру, логічний зміст, який послідовно розкривається у кожному розділі. Відповідно до мети авторкою розроблені завдання дослідження, які розв'язані у повному обсязі, матеріал узагальнений у висновках.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність ЗВО, що підтверджує його практичну значущість.

Авторкою глибоко проаналізовано літературні джерела, грамотно подані посилання у тексті роботи. Зокрема, до джерельної бази входять 164 найменувань, з яких 30 – іноземними мовами.

Оцінка змісту і завершеності роботи

Дисертаційне дослідження складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Результати та основний зміст дисертаційної роботи висвітлено у 20 публікаціях, зокрема 17 – одноосібних, із них 9 статей (4 – у фахових виданнях України, 1 – в зарубіжному періодичному науковому виданні), 11 тез.

У вступі обґрунтовано актуальність і ступінь наукового вивчення проблеми дослідження, чітко та коректно визначено об'єкт, предмет, мету та завдання роботи, розкрито теоретико-методологічну основу та представлено методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано дані про апробацію результатів дисертаційної роботи.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади дослідження структури та компонентів професійної самосвідомості»* – наведено аналіз сучасного стану наукової проблеми, яку досліджує авторка дисертації. Зокрема, розглянуто проблему професійної самосвідомості у філософському, педагогічному та психологічному дискурсі та у дискурсі спеціальної педагогіки та психології. Серед категоріального апарату дослідження увиразнено такі ключові поняття, як «професійна самосвідомість» та «професійна Я-концепція». У цьому розділі також подано авторську модель професійної самосвідомості, перший рівень якої становлять моральні налаштованості (індивідуальна моральна філософія), другий рівень – компоненти ціннісної зорієнтованості, третій – компоненти сенсоутворення.

В цілому, матеріал, що викладений в цьому розділі, достатньо повний та відбиває сучасний стан теоретико-методологічного вивчення проблеми професійної самосвідомості.

У другому розділі – *«Емпіричне дослідження психологічних чинників професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів»* – наведено дані про організацію та методи дослідження. За допомогою математико-статистичних методів, зокрема, кластерного, кореляційного, дисперсійного, факторного, регресійного аналізу дисертантка розкрила специфіку вияву показників компонентів професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів на різних рівнях. Згідно з результатами дослідження запропоновано емпіричну модель посилення окремих чинників з формування професійної самосвідомості студентів-майбутніх спеціальних педагогів.

Виразну практичну значущість має матеріал третього розділу –

«Психологічна робота з формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів» у якому висвітлено зміст авторської психологічної програми формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів, проаналізовано результати її впровадження у ЗВО.

Ефективність психологічної програми підтверджується повторним емпіричним дослідженням показників чинників професійної самосвідомості майбутніх логопедів та майбутніх олігофренопедагогів та порівнянням статистичної значущості змін за допомогою застосування Т-критерію Вілкоксона. На основі отриманих результатів дисертанткою доведено доцільність використання розробленої моделі та психологічної програми формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів.

Заслужують на увагу психолого-педагогічні рекомендації з формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів, які можуть мати практичне застосування та бути врахованими у процесі навчально-виховної роботи в ЗВО.

Висновки дисертаційного дослідження повністю відображають отримані результати, відповідають меті, поставленим завданням та науковій новизні роботи.

Дисертаційне дослідження є завершеним дослідницьким проектом, який виконаний на належному науковому рівні, вирізняється логічною структурою і послідовністю. Результати проілюстровані достатньою кількістю таблиць і рисунків.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених в роботі О.І. Сидорович, забезпечується методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних положень досліджень, відповідністю використаних методів, меті та завданням дослідження, а також критеріям надійності та валідності, репрезентативністю вибірки, ідентичністю процедури дослідження для всіх респондентів, сполученням методів кількісного та якісного аналізу, використанням методів математичної статистики для обробки емпіричних даних.

Дискусійні положення та зауваження

Поряд з високою загальною оцінкою рецензованої дисертаційної роботи висловимо деякі зауваження, що мають дискусійний характер:

1. Щодо висвітлення проблеми психологічної готовності майбутніх фахівців до корекційно-розвиткової роботи з учнями із психо-фізичними порушеннями бажано було б проаналізувати публікації вчених – офтальмопедагогів, сурдопедагогів, спеціальних (практичних) психологів і особливості їх підготовки у ЗВО.

2. Варто було б конкретизувати роль психологічних чинників формування професійної свідомості у всіх майбутніх спеціальних педагогів.

3. Природньою є деталізація становлення майбутнього спеціального педагога з точки зору невдач у взаємодії з дитиною із особливими освітніми потребами.

4. Для подальшої розробки питань підготовки спеціальної освіти бажано проаналізувати теоретичні моделі і реальні результати роботи асистента вчителя в школі з інклюзивною формою освіти, зокрема психологічні чинники формування психологічної самосвідомості.

5. Висловлюємо побажання до проведення психологічних тренінгів з формування професійної самосвідомості здобувачів вищої освіти.

Висловлені рекомендації та зауваження слід розглядати як побажання для подальших досліджень і не знижують загальної оцінки роботи, що рецензується.

Висловлені зауваження не знижують загальної високої оцінки роботи, що рецензується. Дисертація Сидорович О. І. є ґрунтовним дослідженням, яка кваліфікується нами як вагомий внесок в психологічну та корекційно-педагогічну науку, а також у сферу підготовки фахівців у закладах вищої освіти до роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку. Результати наукового пошуку Ольги Ігорівни Сидорович, здійсненого на високому теоретико-методологічному рівні, мають незаперечну наукову новизну і

практичне значення. Узагальнені наукові результати, обґрунтовані положення є прогностичними й можуть творчо використовуватися на загальнодержавному й регіональному рівнях.

Висновки про відповідність змісту дисертаційного дослідження вимогам присудженню наукових ступенів

Зміст автореферату та публікації ідентичні змісту основних положень дисертації. Дисертаційне дослідження відповідає паспорту спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія.

Дослідження збагачує науку новими достовірними результатами, рівень аналізу проблеми, глибина теоретичних узагальнень, створених дисертанткою, логіка та послідовність викладеного матеріалу свідчать про високий науково-теоретичний рівень автора дисертаційної праці.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертація Сидорович Ольги Ігорівни «Психологічні чинники формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів» відповідає вимогам п.п. 9, 11 та 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння наукового звання старшого наукового співробітника» (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №656 від 19.08.2015 р. № 1159 від 30.12.15 р., №567 від 27.07.2016 р.), щодо кандидатських дисертацій, а О.І. Сидорович заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19:00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психокорекційної педагогіки
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

